

VIOLÈNCIA I ACTUACIÓ JUDICIAL A TAVERTET (1658-1676) I UN APUNT SOBRE JURISDICCIO

Conèixer com es manifesten els conflictes en una comunitat i conèixer les estructures que té aquesta comunitat per abordar-los és, probablement, una de les maneres més objectives d'aproximar-se al coneixement d'una societat i de percebre'n el seu grau de maduresa, d'equilibri, de "civilització". És la mesura que permet establir en quin nivell es troba en l'evolució des de la societat desarticulada, sotmesa a arbitrarietats i sense una estructura que aporti garanties als seus membres, fins al teòric "estat de dret" d'igualtats, garanties i objectivitats.

És sabut que al segle XVII al nostre país hi ha fenòmens que porten associats episodis rellevants i fins i tot períodes rellevants de violència i del que ara considerariem barbàrie. Hem abordat en altres ocasions aquest tema de la violència al segle XVII a partir de dos temes típics del segle com són el bandolerisme i la persecució de bruixes,¹ però sempre ho havíem fet a partir de processos judicials, que constitueixen exemples significatius i suggerents, però que fan difícil valorar fins a quin punt es tracta de fets esporàdics o habituals. Ara, un document fins ara desconegut, ens permet tornar a abordar el tema de l'ús de la violència, i de les estructures locals per a la seva repressió, des d'una perspectiva potser no tan detallista però més sistemàtica. El document és un petit quadern titulat *Libra del criminal del terme de Tavartet escrit per Onofra Monteyts substituït de Joan Vila notari de Vich y notari del criminal del terme de Tavartet*.² És un llibre iniciat el 1658 com a registre de l'activitat del "batlle del criminal", el batlle responsable d'intervenir en els casos criminals que succeïen en el terme. Sembla que es pot considerar que recull, encara que només com a breus notícies, tots els fets en què va intervenir el batlle del criminal, o si més no aquesta havia de ser la funció del llibre. Tanmateix, els fets hi són recollits amb un cert desordre, i ja se sap que quan un llibre o procediment no s'ha fet de manera ordenada sempre hi ha més risc que hi pugui haver algun error o omissió.

Tot i que el text no és molt extens, lamentablement ho és una mica massa per recollir-lo aquí íntegrament. És, a més, en un català amb ortografia molt vulnerada que en dificulta una mica la comprensió. Tot esperant que s'escaigui l'ocasió d'editar el text original, adaptem al català actual el contingut de les anotacions, ordenant-les també de manera cronològica. Com que les anotacions són prou eloqüents i suggerents només hi afegim entre parèntesis, quan cal, alguns aclariments. Malgrat la concisió de les anotacions, el conjunt permet fer-se una idea bastant clara de quins eren els problemes de convivència que arribaven a generar violència, en quin grau s'utilitzava la violència per a "vehicular" el conflicte. També permet fer-se una idea del grau d'eficàcia o ineficàcia de l'autoritat immediata a nivell local, el batlle del criminal, a l'hora de controlar aquests afloraments de violència.

Llibre del batlle del criminal del terme de Tavertet:

— 21 maig 1658. Gaspar Novelles de Munt, batlle de Tavertet, estableix pena de 3 lliures als que no paguin el que es va establir per talla (per repartiment), per les despeses de la presa de possessió del marquès d'Aitona i per anar a Camprodon (no diu en motiu de què, però s'ha de referir a la campanya contra l'ocupació francesa de Camprodon).

— 22 maig 1658. El batlle, per ordre de Gaspar Parés, jutge i assessor del terme, i a instància d'Isabel Vinyes, requereix a Francesc Parareda, sota pena de 25 lliures, que abans de cinc dies li restitueixi un magall i una destral.

— 10 juny 1658. Ajuntats a la plaça del terme els caps de casa, el batlle del criminal, Gaspar Novelles de Munt, prohibeix sota pena de 100 lliures que ningú surti del terme sense permís, "per coses que convenen al servei del senyor marquès".

— 22 juny 1658. Gaspar Novelles, batlle, requereix a Jacint Tresserra que li restitueixi dues aixades, sota pena de 25 lliures.

— 11 agost 1658. Sortint de missa major, estant la gent a la plaça van passar dos

homes fora del camí. L'hereu Parareda i l'hereu Coromina van anar-hi per saber qui eren i hi va haver trets, i el batlle hi va anar i van fugir tots.

— 26 octubre 1658. Cap a la una de la nit al coll s'Església, prop la sagrera, Toni i Bernat Reixach venien de treballar, d'una artiga, i els hi van sortir dos homes que els hi van donar bastonades i els hi van tirar tres o quatre escopetades.

— 28 octubre 1658. Cap a mitjanit van encendre la porta de casa Joandó i hi van posar un desafiament dient que Toni Joan i Bernat Reixach, masovers de dita casa, marxessin abans de tres dies del terme de Tavertet, que si no els matarien.

— 24 novembre 1658. Gaspar Novelles, batlle de Tavertet, per ordre de Gaspar Parés, jutge, ha desguiat (ha anul·lat la garantia de seguretat i protecció) a Toni Joan Parareda prohibint-li ser vist ni trobat en el terme.

— 4 desembre 1658. Gaspar Novelles, batlle, és informat per Joan Antentas i Aubert que ha tingut baralla amb Batista Serra i Toni Serra per una llenya i han arribat a les armes. El batlle els ha fet firmar treves, sota pena de 100 ducats si tornen a arribar a les armes.

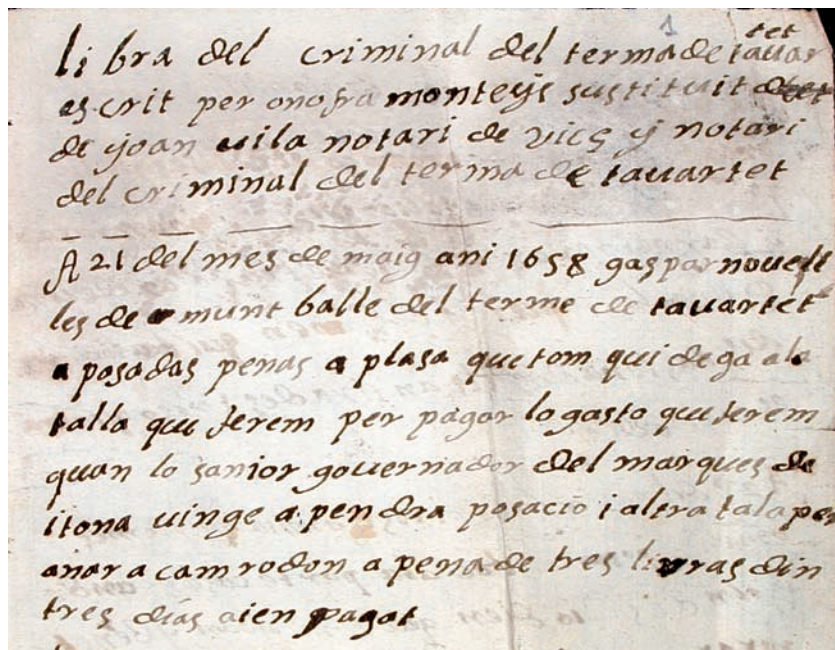
— 24 desembre 1658. Segimon Vinyes ha denunciat a Gaspar Novelles, batlle del criminal, que li havien despanyat dues caixes que tenia a l'església de Tavertet i que se n'hi han emportat diners, algunes tovalloles i algunes culleres de plata.

— 3 març 1659. Joan Novelles de Vall denuncia a Gaspar Novelles de Munt, batlle del criminal, que l'hereu Casasobiranes li ha posat foc en una artiga i en un paller i li ha trencat els arres de llaurar i ha disparat a Segimon Novelles. (Aquesta és la primera d'una sèrie de facècies atribuïdes a Casasobiranes).

— 1 agost 1659. A Joan Masacs, estant a la Calm (la Cau), al quintà de sobre la casa aplegant una garbera li han tirat una escopetada des de dalt d'un serrat. Ell només ha vist el fum, i l'han tocat amb un perdigó al braç i cinc o sis a la roba. Ho denuncia a Gaspar Novelles, batlle del criminal. Gaspar Masacs era prop d'ell i també ha sentit l'escopetada i el brunzit dels perdigons i ha vist el fum. Tenen sospita que qui ha disparat era l'hereu Casasobiranes. Francesc Novelles de Munt també ha sentit l'escopetada

i tots tenen per cert que qui ha disparat ha sigut Pere Casasobiranes.

— 6 setembre 1659. Succeí a la casa de la Serra de Tavertet, a les tres de la nit aproximadament. Hi arribà l'hereu Casasobiranes al corral, on hi havia el pastor d'en Novelles amb el bestiar de llana, i li demanà un moltó. El pastor li digué que no li volia donar. Li demanà un pa i el pastor no li va voler donar i aleshores l'hereu Casasobiranes disparà una escopetada i li va matar un anyell.

— 7 setembre 1659. A posta de sol aguaità (cal entendre que es refereix de nou a l'hereu Casasobiranes) un minyó de Novelles de Vall, li donà un cop de daga a la galta i li va prendre una xispa (arma de foc manual), i li va donar un cop al cap. Això fou explicat a Gaspar Novelles de Munt, batlle del criminal del terme de Tavertet.

— 14 gener 1660. En el bosc de Balà baren dos tossinos que eren d'en Pontí de Tavertet. Hi és anat el batlle del criminal a buscar al bosc i han trobat que els tossinos els havien degollat i socarrat enmig de dos tions. Gaspar Novelles, batlle del criminal, ha pres la informació, amb Pere Pontí i Joan Novelles de Vall com a testimonis.

— 6 de febrer 1661. A les 8 de la matinal aproximadament, eixint de missa matinal de l'església de Tavertet han tirat una escopetada a Toni Joan Parareda. Ha viscut una hora més o menys, i ha mort. El batlle del criminal, Gaspar Novelles de Munt, ha

Fragment d'un document consultat.

Foto: Rafael Ginebra

cridat “Toni Joan, el senyor marquès et crida”. No ha respost. Ha mort amb els peus cap al nord i el cap a migjorn, de cara al cel. Signa Onofre Monteis, notari substituït de Joan Vila, notari del criminal del terme de Tavertet. (Aquesta mort la vàrem esmentar, a partir del llibre de defuncions de la parròquia, en un article precedent).³

— 12 juliol 1662. Francesc Solroca, batlle del civil del terme de Tavertet, denuncia a Pere Miquel Sunyer, batlle del criminal, que li va venir un porter (portador, missatger) de Vic que es diu Vilaseca i va fer que

vull parlar amb tu” i Francesc li digué “no vull parlar amb tu”, i Pere Miquel el disparà amb una escopeta llarga i Francesc també, i aquest darrer va rebre un tret a la cuixa.

— 17 abril 1664. Bernat Bach, masover de l’Avenc denuncia a Pere Miquel Sunyer, batlle del criminal del terme de Tavertet, que el mateix dia a la matinada, quan llaurava, han vingut Isidre i Jaume Serra, germans, i l’han desafiat dient-li que abans de dos dies marxés de l’Avenc, i si no el matarien.

— 21 setembre 1665. Onofre Tresserra, masover de la Coromina, denuncia a Pere

La casa de Novel·liques, dita també Novel·les de ça i més tard Novel·les d’Amunt, d’on era Gaspar Novel·les de Munt, batlle del criminal del terme de Tavertet al principi d’aquesta època (1658-1661).

Foto: Anna Borbonet (1991)

l’acompanyés a Novel·les de Munt, i un cop a l’hostal de Tavertet, a casa d’en Riera, va treure una pistola i tirà un tret per la finestra i tornà a carregar l’arma i el disparà a ell i el tocà a la cuixa, i el tret passà fregant el cap de Toni Riera, que era prop seu. El denunciador diu que no sap “si ho fa a grat cent o per desgràcia”.

— 15 abril 1664. Sortint de missa matinal a Tavertet, Pere Miquel Bach, masover de l’Avenc, quan arribà a la plaça digué a Francesc Novel·les de Vall “escolta que jo

Pontí, batlle del criminal, que “algun fill de perdició” ha entrat en una cort de la Coromina i s’ha endut una burra bona de 5 o 6 anys.

— 10 agost 1666. Pere Aguilar, batlle del criminal, tenint ordre de Gaspar Parés de prendre informació del que havia passat el vespre de Sant Jaume a l’hostal de Tavertet s’hi va presentar, però tots eren forasters i no en sabien res excepte l’hereu Parareda que diu que va veure que el tal Garolera de Corcó, àlies Serrabassa, apuntà amb una *xispa* llarga (pedrenyal, arma de foc) a

Pau Coromina i aquest li va donar un cop de daga al coll i de la ferida en va sortir sang. Signa Onofre Monteis com a substitut de Joan Vila, notari del criminal del terme de Tavertet.

— 22 agost 1666. Pere Aguilar, batlle del criminal del terme de Tavertet, fa constatar que se li ha fet saber que Francesc Jover, masover de Managès, i Joan Barfull s'han batut a l'era de Managès a bastonades, i Joan Barfull ha sigut ferit al cap i li ha sortit sang.

— 24 agost [1666?]. Pere Aguilar, batlle del criminal, per ordre de Gaspar Parés, jutge del criminal, ha arrestat a Segimon Novelles de Vall prohibint-li que surti de la seva heretat si no és per anar a missa, sota pena de 100 ducats de moneda barcelonesa.

— 5 juliol 1676. Pere Pontí, batlle del criminal, amb ordre del sr. Martí, jutge del terme, ha citat a Pere Miquel Sunyer, Gaspar Novelles de Munt, Salvador Coromina, Pere Juan Ralac (sic) i Miquel Puigdauret i Segimon Vinyes, per tal que abans de sis dies es presentin davant el jutge, senyor Martí, a Vic, sota pena de 10 lliures. Testimonis: Gaspar Costa, masover del Crous, i Gaspar Déu, masover de la Perereda, i signa el mateix Onofre Monteis com a substitut de Joan Vila.

Com es veu, l'ús de la violència era habitual, i moltes desavinences personals o veïnals acabaven a trets o a bastonades, i semblaria que el batlle del criminal no podia fer gran cosa més que deixar-ne testimoni perquè no consta que dels fets se'n derivin processos judicials. Només en alguns casos s'hi documenten el que serien “diligències prèvies” per part del jutge o del notari de la cort del terme, que residien a Vic.

El llibre permet establir les persones que van exercir el càrrec de batlle del criminal en aquells anys:

— Gaspar Novelles de Munt (esmentat des de 1658 a febrer 1661)

— Pere Miquel Sunyer (esmentat de juliol 1662 a abril 1664)

— Pere Pontí (esmentat el setembre de 1665 i el juliol de 1676 (si no és que hi ha error en l'anotació d'aquesta darrera data, que podria correspondre a 1666 ja que el notari Joan Vila treballa en ambdues dates)

— Pere Aguilar (esmentat l'agost de 1666)
A banda d'aquests batlles apareixen, com a membres de la cort senyorial del terme:

— Gaspar Parés, jutge i assessor (22 maig 1658 – 10 agost 1666)

— Onofre Monteis, notari substitut (6 febrer 1661 – 10 agost 1666)

— Joan Vila, notari del criminal (6 febrer 1661 – 10 agost 1666)

— Francesc Solroca, batlle del civil (12 juliol 1662).

I per acabar fem esment d'un aspecte que hem obviat fins ara perquè no afectava el plantejament, però que constitueix una innovació historiogràfica d'una certa significació. En la primera inscripció del llibre, de 21 de maig de 1658, Gaspar Novelles de Munt, batlle del criminal del Terme de Tavertet, parla de “*la talla que férem per pagar lo gasto que férem quan lo sanior governador del Marquès de Itona vingé a pendra posació*”; el 10 de juny del mateix any, i també el 24 d'agost de 1665, s'especifica que les penes pecuniàries aniran a parar als cofres del senyor marquès d'Aitona i en el primer cas el fet de prohibir eixir del terme es justifica amb “coses que convenen al servei del senyor marquès”. Finalment, en el protocol que segueixen per certificar la mort d'Antoni Joan Parereda el 1661, el batlle, com mana el procediment (que ara ens pot semblar una mica surrealista), interpel·la el cadàver, i ho fa amb les paraules “Toni Joan, el senyor marquès et crida”.

Això ens posa en evidència un aspecte que creiem que no havia estat mai esmentat per cap dels estudis publicats. S'ha assumit sempre que la jurisdicció del terme de Tavertet, com la dels altres termes que havien passat a mans dels Vila-Savassona barons de Savassona, va romandre sempre en l'òrbita d'aquesta família i de les que la succeïren (de Ferrer i Llupià etc.). Així ho recullen, de manera més o menys implícita, els principals estudis sobre aquesta família com els de Bassols, de Serra Vilella o *Els castells catalans*⁴, però aquí veiem el terme de Tavertet sota jurisdicció dels marquesos d'Aitona, que en aquell moment ja eren també senyors dels termes que originàriament havien estat dels Cabrera (a Osona, princi-

palment Cabrerès, Torelló, Roda)⁵. Aquest fet, a més, hem pogut comprovar que no afecta només al terme de Tavertet sinó que afecta també els altres termes que eren sota jurisdicció dels Savassona, o almenys el terme de Sau –dubtem si va afectar també el terme central de Savassona.⁶ Així doncs, els Aitona haurien assumit aquesta jurisdicció els primers mesos de 1658, en concordança amb la referència a la presa de possessió que hem esmentat, malgrat alguna resistència dels antics funcionaris dels Savassona, i la tingueren almenys fins 1680.

A la masia de la Cau (la Calm), en Joan Masacs va ser agredit per una escopetada que segurament disparà l'hereu Casasobiranes.

Foto: Anna Borbonet (1991)

El fet estaria versemblantment relacionat amb els conflictes successoris que varen tenir lloc després de la mort de Marianna d'Olmera i Cruilles, vídua d'Antoni Vila de Savassona. Aquest Antoni Vila III havia mort el 1624 deixant un fill del mateix nom, que morí jove i que seguint indicacions testamentàries del seu pare el 1632 va fer donació entre vius de

l'herència de Savassona al seu cosí Galceran de Llupià i Campllong, nét de Rafela Vila i Savassona. Tanmateix aquest també morí i l'herència va passar a la seva germana Maria Llupià, i d'aquesta, pel testament que feu el 1646, al seu fill Jeroni de Ferrer i Llupià.⁷ Malgrat això, Marianna d'Olmera, vídua, com hem dit, d'Antoni Vila, va regir la jurisdicció durant tota la seva viduïtat en virtut de dot, espoli i altres drets⁸, servant la nua propietat de Jeroni. En morir Marianna d'Olmera el 1654,⁹ però, veiem que, per un fet o altre, la jurisdicció no va passar a Jeroni sinó que va passar

el 1658 a mans dels Aitona, i hi va romandre, com hem dit, almenys fins 1680, tot i que Serra Vilella esmenta un homenatge dels termes de Savassona, Tavèrnoles i Tavertet a Jeroni de Ferrer el 1679.¹⁰

Al final la jurisdicció va acabar tornant als Ferrer de Llupià potser entre aquest 1679 i el 1686 en què, segons recull Serra Vilella,¹¹ Francesc Desprat inicià un procés per la jurisdicció dels Savassona. El

plet el portà contra els Ferrer de Llupià i no pas contra els d'Aitona, cosa que indica que els primers ja havien recuperat la jurisdicció. Aquest plet iniciat el 1686 i relacionat amb la successió derivada de la defunció de Mariana d'Olmera el 1654 va durar fins el 1844.¹²

Rafel Ginebra i Molins

LA RIBA
hotel ***
Restaurant
 Vall de Sau

T. 93 884 70 23 - 93 884 70 15 · F 93 884 70 27
 www.hotellariba.com - info@hotellariba.com
 08519 Vilanova de Sau · Barcelona

automecànica
ferrer
 taller de reparacions

tel. 93 856 81 04 carrer sant martí, 21
 mòbil 689 520 597 08511 l'esquirol
 jferrer@cecauto.com Sta. ma. de corcó

NOTES:

¹ “D’extorsions, insolència i indefensió a l’època dels bandolers: Sant Julià de Cabrera 1611”, dins *Els Cingles de Collsacabra*, núm. 54 (desembre 2005); “Notícies sobre bruixes i persecució de bruixes a Tavertet en un procés fins ara desconegut”, dins *Els Cingles de Collsacabra*, núm. 57 (juliol 2007).

² El document que es trobava barrejat entre processos criminals sense data el vàrem identificar el juliol de 2009. Es tracta d’un petit grup de fulls cosits, que ha estat catalogat provisionalment amb els documents esparsos corresponents a diferents baronies que per vicissituds històriques van acabar recollits a la cúria del veguer. El topogràfic provisional és AVV-Abaronies/7.

³ “Morts accidentals i morts violentes a Tavertet, 1568 – 1839”, dins *Els Cingles de Collsacabra*, núm. 60 (desembre 2008), p. 7-13. El mort fou enterrat el dia 9 de febrer (Arx. Parr. Tavertet, D/1 f. 107).

⁴ José M. BASSOLS GENÍS, *Don José Francisco Ferrer de Llupià Brossa y Vila-Savasona*, Vich: Patronat d’Estudis Osonencs, 1957; Joaquim SERRA VILELLA, “Els barons de Savasona (IV)”, dins *Roda de Ter*, 1968 (Serra Vilella esmenta un plet amb el marquès d’Aitona però només per la jurisdicció de la Quadra d’Ardola, i en canvi reconeix que no consten actuacions jurisdiccionals a banda dels plets). *Els Castells catalans*, vol. IV, 1973, p. 983.

⁵ Entre els anys 1566 i 1574 els Cabrera, llavors ja entroncats amb el llinatge castellà dels Enríquez, van anar venent les jurisdiccions del vescomtat de Cabrera a Francesc de Montcada, comte d’Aitona. Vegeu, per exemple, Emma LLACH Neus PUIG, “L’arxiu del vescomtat de Cabrera i Bas, comtat d’Osona i de Mòdica”, dins *Quaderns de la Selva*, 17 (2005), p. 194.

⁶ Així es veu al registre del terme de Sau, (Arx. Veg. Vic, Comtatosa/18). El registre va del 10 d’abril de 1658 al 21 de gener de 1681 i durant tot el període és portat pel marquesat d’Aitona com a senyors del terme. Així consta a l’inici del volum: “De part del magnífic señor Francesc Vila, [...], jutge ordinari del terme de Sant Romà de Sau, bisbat de Vich per lo excelentíssimo señor Marquès de Aytona, señor i baró de dit terme...” També consta el 20 d’abril de 1661 en una carta que comença “Segons tenor dels privilegis al terme de Sant Romà de Sau concedits per los excelentíssims senyors comptes de Cabrera y Bas, senyors y barons de aquell...”, igualment, l’abril de 1661 consta: “Nos, Gaspar Parez DD en Vich domiciliat, jutge ordinari del terme de Sant Romà de Sau [...], elegit y anomenat per lo excelentíssim Marquès de Ayto-

na, señor y baró de dit terme ab tota jurisdicció civil i criminal, mer y mixt imperi...”. Encara, el registre de Sau inclou documents que recullen de manera explícita la jurisdicció dels Aitona sobre Tavertet: el 4 de gener de 1661 es pregona a Sau una crida del jutge de Tavertet que comença “Ara hojats que us notifiquen y fan a saber a tothom generalment de part del magnífic Gaspar Parez, doctor en drets en Vic domiciliat, jutge y assessor ordinari del terme de Sant Christòfol de Tavertet, bisbat de Vich, per lo excelentíssim señor marquès de Aytona, señor y baró de dit terme de Tavertet...”; la crida és significativa ja que segons s’hi diu, “es té notícia que Pera Panedas pagès habitant en lo Castell de Çavassona, ab pretexte de que és comissari del señor del Castell de Çavassona voldria exercir alguna jurisdicció en lo dit terme de Tavertet”. Igualment, el 20 d’abril de 1664 hi trobem actuant el mateix Gaspar Parés, “judex ordinarius baroniarum excelentissimi domini Marchionis Aytonae, domini et baroni termini de Tavertet” i el 2 de març de 1673 actua Francesc Rovira y de Robles, “gubernator totius comitatus Ozonie, vicecomitatum Capparie et de Basso pro excellentissima domina Anna de Silva, marchiona de Aytona, domina termini Sancti Christophori de Tavartet”.

⁷ *Els Castells catalans*, vol. IV, 1973, p. 983.

⁸ BASSOLS, op. cit., p. 15.

⁹ BASSOLS, op. cit., p. 16.

¹⁰ També esmenta que el mateix va manar fer el 1695 informació general provant la possessió immemorial del terme i castell de Savassona amb les seves jurisdiccions civils i criminals. Serra Vilella ho relaciona amb el plet iniciat el 1686 per Francesc Desprat però pot ser que estigués relacionat amb la “possessió” de la jurisdicció civil i criminal pels d’Aitona.

¹¹ SERRA VILELLA, op. cit.

¹² BASSOLS, op. cit, p. 77. Això, tot i haver-hi una confirmació de Carles III de 1784 (*Els Castells catalans*, IV, f. 983).

El Coll
BRASERIA

Mas "El Coll" ■ Ctra. Vic-Olot, Km. 34
Tel. 93 852 21 05 ■ RUPIT-PRUIT

FORN DE PA

Josep Ma. Soler

C. Major, 89
Santa Maria de Corcó- l'Esquirol
Tel. 93 856 80 79

**embotits
del
collsacabra**

fleca
verdura
pizzes familiars
carnisseria
xarcuteria
productes a l'ast

C/ Camí Reial, 7 - Cantonigròs - 93 856 50 27
C/ Major, 78 - L'Esquirol - 93 856 87 62